

DIE SUID-AFRIKAANSE KAPELAANSDIENS EN DIE BEGINSEL VAN 'N REGVERDIGE OORLOG: DIE NAMIBIESE VRYHEIDSOORLOG, 1966-1989

Izette Bredenkamp¹ en André Wessels²

Abstract

From 1966 to 1989, South Africa was involved in the Namibian War of Independence, also known as the Border War or the Bush War. In due course, chaplains of the South African Defence Force were also sent “up north”, or ministered to troops in bases in South Africa. In this article, the controversial issue of the so-called just war principle is discussed in the light of the reasons why the war broke out in South West Africa (Namibia). Interviews with several chaplains who ministered during the war were conducted in an effort to obtain the viewpoint of as many people (representing several religious denominations) as possible, in an effort to ascertain how chaplains viewed the Namibian War of Independence, and to determine the reaction their role elicited at the home front and abroad.

1. INLEIDING

Oorlog vorm 'n integrale deel van die menslike geskiedenis, maar die vernietigende gevolge woorloë vir individue en nasies kan inhou, laat vanuit 'n religieus-humanistiese oogpunt die vraag ontstaan of oorlog geregtig kan word. Die antwoord op hierdie vraagstelling is nie klinkklaar of eenvoudig nie, soos Barack Obama, president van die Verenigde State van Amerika (VSA), duidelik aandui in sy toespraak by geleentheid van die ontvangs van die Nobelprys vir Vrede in Oslo, Noorweë, op 10 Desember 2009. Hy wys daarop dat sekere oorloë moreel verdedigbaar en selfs noodsaaklik is, maar dat geweld getemper moet word deur aanvaarbare waardes en norme ten einde “regverdig” te wees.³ In die Suid-Afrikaanse geskiedenis het die beginsel van 'n regverdig oorlog sterk ter sprake gekom tydens die Namibiese Vryheidsoorlog (1966-1989), ook genoem die Grensoorlog of die Bosoorlog. Hierdie debat het egter nie suiwer net oor die beginsel van 'n regverdig oorlog gehandel nie, maar het verstrengel

1 Izette Bredenkamp, navorsingsassistent in die departement geskiedenis, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein. E-pos: bredenis@ufs.ac.za

2 André Wessels, senior professor in die departement geskiedenis, Universiteit van die Vrystaat, Bloemfontein. E-pos: wesselsa@ufs.ac.za. Hy is ook 'n besoekende genoot, University of New South Wales at the Australian Defence Force Academy (UNSW@ADFA), Canberra, Australië.

3 Die volledige teks van president Barack Obama se toespraak by geleentheid van die aanvaarding van die Nobelprys vir Vrede in Oslo, Noorweë, op 10 Desember 2009, soos verskaf deur die Withuis, kan gelees word by MSNBC, Politics/White House, “Full text of Obama’s Nobel Peace Prize speech: remarks of the U.S. president in Oslo”, <http://www.msnbc.man.com/id/34360743/ns/politics-white_house/>, 28 Desember 2009.

geraak met die sosio-politieke sentimente van die dag. Die aantygung is gemaak dat die teenwoordigheid van kapelane in die Suid-Afrikaanse Weermag (SAW) tydens die Namibiese Vryheidsoorlog kerklike goedkeuring aan 'n onregverdigde oorlog en aan die destydse regeringsbeleid van apartheid verleen het.

Hierdie artikel wil bepaal hoe kapelane van die Suid-Afrikaanse Kapelaansdiens (SAKD), as verteenwoordigers van die verskillende kerkgenootskappe, die beginsel van 'n regverdigde oorlog, met betrekking tot die Namibiese Vryheidsoorlog, geïnterpreteer het. Vrae wat ontstaan, is onder meer die volgende: Wat is 'n regverdigde oorlog? In watter mate is die beginsel van 'n regverdigde oorlog van toepassing op die Namibiese Vryheidsoorlog? Was kapelane se deelname aan die oorlog geregverdig? En hoe het hulle hul rol in die oorlog gesien? Onderhoude is met kapelane wat by die oorlog betrokke was, gevoer en hierdie mondelinge geskiedenis is met navorsing uit 'n verskeidenheid ander bronne geïntegreer om te bepaal watter beginsel(s) vir 'n regverdigde oorlog gegeld het en of hierdie beginsel(s) ook op die Namibiese Vryheidsoorlog van toepassing was, veral vanuit die oogpunt van die SAKD en individuele kapelane.

2. DIE BEGINSEL VAN 'N REGVERDIGDE OORLOG

Reeds in die vierde eeu voor Christus, in die tyd van die Griekse filosowe, Plato en Aristoteles, is gefilosofeer oor die etiek van regverdigheid. Met die vestiging van die Christendom het die kwessie van 'n regverdigde oorlog sterk na vore getree. Die vroeë Christelike kerk het afwysend teenoor oorlog gestaan en die kerk in Alexandrië het soldate slegs in buitengewone omstandighede as lidmate aanvaar. Onderliggend aan hierdie standpunt was, onder meer, die Christelike beginsel van liefde, wat ook impliseer dat kwaad nie met kwaad vergeld mag word nie.⁴ Een van die vroegste Christelike denkers, Quintus Tertullianus (ca. 160-220 n.C.), stel dit duidelik in sy geskrifte dat Christus met sy bevel aan Petrus om sy swaard te bêre, die swaard uit die hand van alle Christene geneem het. Aanvanklik is Christene vervolgd, maar godsdienstvryheid is in 313 n.C. aan hulle toegestaan, en teen 395 n.C. is die Christelike kerk tot die staatskerk van die Romeinse Ryk verhef. 'n Noue verbintenis tussen kerk en staat het só ontstaan en kerklike denkrigtings oor oorlog verander. Voortaan was die enigste eis vir militêre veldtogte dat die oorlog “regverdig” moes wees.⁵

4 Daarbenewens het die Romeinse gebruike dat soldate offers aan heidense gode moes bring en die eed van getrouheid aan die keiser moes aflê, tot konflik met die Christelike geloof gelei.

5 CJH Hayes, MW Baldwin en CW Cole, *History of western civilization* (New York, 1963), pp. 21, 44-46; JF Potgieter, *Die militêre kapelaan die ontstaan en ontwikkeling van die amp, taak en organisasie van militêre kapelane in die geskiedenis van die Christelike kerk, met besondere verwysing na Suid-Afrika* (D.Div.-proefskrif, Universiteit van Pretoria, 1971), pp. 28, 41-48, 55-58; A Wessels en I Bredenkamp, “The development of military chaplaincy, with special reference to South Africa (up to 1966)”, *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis* 34(1), Februarie 2009, p. 301.

Verskeie Christendenkers spreek hulle in die daaropvolgende eeue oor die beginsel van 'n regverdige oorlog uit. Ambrosius (340-397 n.C.) verwys na die Ou Testament waarin vertel word van oorloë wat gevoer is om die eer van God en die volk van God te beskerm. Volgens Augustinus (354-430 n.C.) is 'n oorlog regverdig as dit gevoer word om 'n aanval af te weer en om vrede te verkry. Hy wys daarop dat die maatstaf van 'n regverdige oorlog aan 'n Christensoldaat die reg en die oortuiging verleen om daaraan deel te neem. Dit impliseer ook dat die vyand 'n "onregverdige" oorlog voer. Met die val van die Romeinse Ryk in die vyfde eeu na Christus het die Rooms-Katolieke Kerk (RKK) die vakuum wat in die Romeinse staatsbestel ontstaan het, gevul, en die pouslike gesag het ook buite die kerklike ordening begin geld. Pous Urbanus II het in die elfde eeu by die Konsilie van Clermont, in sy oproep tot die kruistogte, dit duidelik gestel dat dit 'n regverdige oorlog teen heidene en ter verdediging van Christus was. Die strydkreet wat hy aan die kruisvaarders gegee het, was *Deus vult* (deur God gewil). Die kruistogte het 'n noue band tussen godsdiens en oorlog gevestig, en die aanname dat oorlog onder sekere omstandighede geregtig kon word as 'n metode om die "bose" te verslaan of aan bande te lê, is algemeen aanvaar. Hierdie aanname is verder verwoerd deur denkers soos St Thomas Aquinas (1225-1274), wie se bepaling vir 'n regverdige oorlog vandag nog deur die RKK aanvaar word. Hiervolgens moet die oorlog deur 'n soewereine regeringsgesag verklaar word; die uitkoms daarvan moet die goeie help vestig; militêre optrede moet die laaste uitweg wees; die vyand moet 'n gewapende stryd verdien en meer geweld as wat nodig is, mag nie gebruik word nie. Die Switserse teoloog, Karl Barth (1886-1968), se geskifte keur oorlog af, maar plaas geen beperkings op die metodes of hul gevolge as oorlog eers gerealiseer het nie.⁶

Met die verspreiding van die Christelike geloof deur Europa, het Christelike denkrigtings die politieke, ekonomiese en sosiale bestel van die westerse beskawing beïnvloed en bepaal.⁷ Hoewel die Christelike geloof in moderne tye baie volgelinge ingeboet het, vorm die Christelike etiek steeds in 'n groot mate die etiese grondslag van die westerse beskawing. Christelike denkrigtings ten opsigte van 'n regverdige oorlog het neerslag in die meeste westerse militêre strukture gevind. In 'n besinning oor die Britse leër in 1971, skryf maj. G Latham van die Queen's Own Highlanders, dat die Britse leër se bestaansreg 'n morele basis het wat in die Christelike godsdiens gegrondves is. Christelike waardes bepaal wat vir die Britse nasie aanvaarbaar is en beïnvloed ook die soldaat se morele durf. Indien hy glo dat wat hy doen reg is, sal hy dapper veg. Indien die maatstaf vir reg en verkeerd egter ontbreek, kom daar 'n oomblik wanneer dit sinneloos word om verder te veg.⁸

Tot aan die einde van die twintigste eeu was die sosio-politieke bestel in Suid-Afrika nog in 'n groot mate westers-geïntereerd, en die beginsel van 'n regverdige oorlog,

6 Potgieter, pp. 58-60, 65, 70-74; Hayes, Baldwin en Cole, pp. 53-60, 69, 88-98, 161-170, 865.

7 Sien, onder meer, Hayes, Baldwin en Cole, pp. 87-88.

8 G Latham, "Christianity in the army", *Paratus* 24(1), Januarie 1972, pp. 30-31.

soos dit in westerse denkrigtings voorgekom het, is ook in Suid-Afrika onderskryf. Pastoor T Cronjé van die Apostoliese Geloofsending van Suid-Afrika verwoord die prinisipiële redes vir aktiewe deelname aan 'n oorlogsituasie. Sy besinning is gebaseer op die leerstellings van beide Martin Luther (1483-1546) en Johannes Calvyn (1509-1564). God is 'n God van vrede en daarom moet vrede sover moontlik nagejaag word. As gevolg van die sondeval is die werklikheid gebroke en daarom het God die owerheid ingestel en met die swaard toegerus om te sorg vir veiligheid, vryheid en ordelikheid. Sou die omstandighede dit vereis, is ook militêre ingrype en oorlog geregverdig. Die soldaat tree nooit in sy persoonlike hoedanigheid op nie en mag, as dienaar van God, nie met haat of 'n wrok tot oorlog toetree nie. Oorlog bly altyd vir die Christen 'n pynlike ervaring omdat dit spreek van die mag van die sonde.⁹ Dr. JH van Wyk van die Gereformeerde Kerke in Suid-Afrika skryf in 1978 oor die aard van rewolusionêre strategieë en verwys ook na die Namibiese Vryheidsoorlog. Volgens hom is dit 'n abnormale oorlogstoestand waarin die opponent van rewolusionêre metodes gebruik maak en konvensionele frontale botsings so ver moontlik vermy. Van Wyk meen dat dit die verdediger geen ander keuse laat as om met hakkejagoperasies te reageer om die terreurveldtog te probeer beëindig nie. In wese bly die oorlog vir hom defensief en regverdig. Hy onderskryf die siening van pastoor Cronjé dat Christene bowenal vredeliewende mense is en dat niks of niemand hierdie uitkyk mag verander nie.¹⁰

Dit is dus duidelik dat die redes waarom 'n oorlog gevoer word, asook die gevegsetiek, in die westerse denkwêreld beslis of 'n oorlog regverdig is, al dan nie. In die geval van die Namibiese Vryheidsoorlog het die oorlog begin as 'n lae-intensiteit terreurveldtog deur die South West Africa People's Organization (SWAPO). Aanvanklik is die Suid-Afrikaanse Polisie (SAP) ingeroep om die Namibiese grens teen SWAPO-infiltrasie te beskerm, maar in April 1974 het die Suid-Afrikaanse Weermag (SAW) die taak oorgeneem. Die motiveringselemente vir SWAPO en vir die Suid-Afrikaanse regering het in verskillende sosio-politieke uitgangspunte met sterk historiese wortels gelê. Hierdie verstrengeling tussen die redes vir die oorlog en die ideologieë van die dag, asook die sterk emosionele onderbou van baie geskiedkundige gebeurtenisse in Suid-Afrika, maak die evaluering van die oorlog

9 T Cronjé, "Wagters op ons grense", *Paratus* 33(4), April 1982, p. 76. Calvinisme in sy fundamentele vorm het die sosio-politieke denke van die Afrikaner sterk beïnvloed. Vir 'n bespreking van die Calvinistiese leerstellings sien, onder meer, S Kistemaker, *Calvinism history, principles, perspectives* (Grand Rapids, 1966); JH van Wyk, *Calvyn oor die Christelike lewe* (Potchefstroom, 1983); EA Venter, *Calvyn en die Calvinisme* (Bloemfontein, 1972).

10 JH van Wyk, "Die etiek van die hakkejag en voorbehoedende invalle", *Woord en Daad* 18(190), Junie 1978, p. 16. Sien ook W Dreyer, "Verdedig aanvalle in buurstate so", *Die Hervormer* 175(5), 31 Augustus 1983, p. 5. Vergelyk ook PH Katjavivi se beskrywing van SWAPO-strategieë: "[...] SWAPO's armed struggle was based on classic guerrilla tactics. The close connections between political and military strategy, the emphasis on 'irregular' warfare, preserving one's own forces from direct encounters with the enemy, to deploy them in surprise attacks [...] were all features of SWAPO's armed struggle [...]" PH Katjavivi, *A history of resistance in Namibia* (Trenton, 1990), p. 84.

as regverdig, al dan nie, 'n komplekse en moeilik-interpreteerbare verskynsel. Leopold Scholtz meld dat hierdie elemente die vertolking van die geskiedenis in 'n gefragmenteerde gemeenskap soos dié van Suid-Afrika, 'n ware mynveld kan maak, en dat ruimte daarom vir verskillende historiese interpretasies gelaat moet word.¹¹ Ten einde hierdie verskille met betrekking tot die Namibiese Vryheidsoorlog te begryp, en omdat die hoofbeslissingselement vir 'n regverdige oorlog in die oorsake daarvan opgesluit lê, is dit nodig om vervolgens na die redes vir die uitbreek van die oorlog in 1966 te kyk. Die verskillende sosio-politieke perspektiewe vervat in die staatsregtelike posisie van SWA, die sosio-politieke sentimente van die Afrikaner, Afrikaner-nasionalisme en die ideologieë van die Koue Oorlog, kom hier te sprake.

3. HISTORIESE AGTERGROND: DIE REDES VIR DIE NAMIBIESE VRYHEIDSOORLOG

Tot en met die Eerste Wêreldoorlog (1914-1918) was SWA 'n Duitse kolonie. In 1915 is die gebied deur Suid-Afrika verower. Na die oorlog is SWA as 'n Klas C-mandaatgebied geklassifiseer en Suid-Afrika het op 17 Desember 1920 amptelik beheer oor dié mandaatgebied verkry. Artikel 22(6) van die Volkebondhandves omskryf Klas C-mandaatgebiede as grootliks onontwikkelde gebiede, en beveel aan dat hierdie gebiede as 'n integrale deel van die mandataris se gebied geadministreer word en dat die mandataris se wetgewing dus ook in hierdie gebiede moes geld. Verslae moes jaarliks aan die Volkebond se Mandaatkommissie voorgelê word. JN Hamman dui in sy studie oor SWA aan dat die internasionale gemeenskap hiermee 'n *carte blanche* ten opsigte van die beheer van SWA aan Suid-Afrika oorhandig het. Die beleidsveranderinge in Suid-Afrika en die nuwe wêreldorde ná die Tweede Wêreldoorlog (1939-1945) het egter verhoed dat Suid-Afrika dit as sodanig kon hanteer.¹²

11 Bylae, *Volksblad*, 13 September 2008, p. 17.

12 N Barnard, *Die staatkundige ontwikkeling in Suidwes-Afrika vanaf die Wêreldhofuitspraak in 1966 tot die aankondiging van die Turnhalle-beraad* (M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1979), pp. 67-69; JN Hamman, *'n Beslissingsanalitiese perspektief op die onafhanklikwording van SWA/Namibië* (M.A.-verhandeling, Universiteit van die Oranje-Vrystaat, 1994), pp. 91-98; K Smith en FJ Nöthling, *North of the Limpopo Africa since 1800* (Pretoria, 1993), pp. 317-321; CFJ Muller (red.), *Viñfhonderd jaar Suid-Afrikaanse geskiedenis* (3de uitgawe, Pretoria, 1984), pp. 570-572; B Davidson, *Modern Africa a social and political history* (3de uitgawe, Londen, 1995), p. 8. Aanvanklik wou genl. JC Smuts SWA by Suid-Afrika inlyf op grond van 'n Britse oorlogsministerie-besluit in Maart 1917, wat bepaal het dat Suid-Afrika gemagtig was om die gebiede wat hy beset het, te annekseer. Teenkanting deur pres. Woodrow Wilson van die VSA het egter alle vorme van anneksasie verhoed, maar dit kon nie voorkom dat die staatsregtelike posisie van SWA reeds sedert 1919 gedeeltes is toe Lloyd George van Brittanje die mening uitgespreek het dat SWA se verweeftheid met Suid-Afrika vereis het dat dit as 'n integrale deel van Suid-Afrika geadministreer word. Hierdie mening het waarskynlik ook Suid-Afrika se latere standpunt oor SWA se staatsregtelike posisie beïnvloed.

In Oktober 1945 is die Verenigde Nasies (VN) gestig om die internasionale orde in die naoorlogse jare te probeer handhaaf. Met die ontbinding van die Volkebond op 18 April 1946, moes uitsluitel oor die mandaatgebiede gegee word, aangesien die Volkebond se werksaamhede nie sonder meer aan die VN oorgedra is nie. 'n Voogdyskapsraad het onder beheer van die VN tot stand gekom, en lande kon vrywillig hul mandaatgebiede daarheen oorplaas. In Oktober 1946 het die Suid-Afrikaanse premier, genl. JC Smuts, 'n memorandum aan die Algemene Vergadering van die VN voorgelê, waarin uiteengesit is dat 'n meerderheidstem van die swart bevolking van SWA ten gunste van inlywing by Suid-Afrika was. Dié memorandum is egter eenparig verwerp en daar is aangevoer dat die swart bevolking van SWA polities onmondig was, en nie oor so 'n belangrike saak uitsluitel kon gee nie. Op 1 November 1947 is Suid-Afrika deur die Algemene Vergadering versoek om SWA aan die Voogdyskapsraad oor te dra. Suid-Afrika het geweier op grond daarvan dat die VN nie die opvolger van die Volkebond was nie, en geen regstreekse jurisdiksie oor SWA gehad het nie. Suid-Afrika het onderneem om voort te gaan om jaarlikse verslae aan die VN te stuur, maar nadat dit in kritiek teen Suid-Afrika gebruik is, is die verslae in 1948 gestaak.¹³

In Desember 1949 het die Algemene Vergadering die staatsregtelike posisie van SWA na die Internasionale Geregshof verwys. Die raadgevende uitspraak wat op 11 Julie 1950 gelewer is, het bepaal dat die Volkebond se mandaat nog steeds van krag was en dat Suid-Afrika nie verplig was om 'n voogdyskapsooreenkoms te sluit nie. Aangesien die VN egter die enigste liggaam was wat die Volkebond se funksies kon verrig, moes dit oor die uitvoering van die mandaat waak en Suid-Afrika was verplig om jaarliks verslae aan die Algemene Vergadering voor te lê. Suid-Afrika het onderneem om SWA nie te annekseer nie, maar die gebied is, ooreenkomstig Artikel 2 van die Mandaatooreenkoms, vir alle praktiese doeleindes as 'n vyfde provinsie van Suid-Afrika bestuur. Reeds vanaf 1953 is Suid-Afrika se beleid in SWA veroordeel, en in Februarie 1957 het die VN 'n permanente moniteringskomitee vir SWA in die lewe geroep. SWA het 'n twispunt tussen die VN en Suid-Afrika geword – 'n kwessie wat uiteindelik een van die aanleidende oorsake van die Namibiese Vryheidsoorlog sou wees.¹⁴

13 Hayes, Baldwin en Cole, pp. 785-786; Barnard, pp. 71-74; Hamman, pp. 101-105; Katjavivi, pp. 34-35; Muller (red.), pp. 572-573; DW Krüger (red.), *Geskiedenis van Suid-Afrika* (2de uitgawe, Kaapstad, s.a.), pp. 569-571. Die verwerping van die memorandum het gevolg na die Indiese verteenwoordiger by die VN, mev. VL Pandor, se toespraak waarin Suid-Afrika van 'n diskriminerende beleid teenoor Indiërs beskuldig is. Volgens die memorandum het 208 850 ten gunste van inlywing by Suid-Afrika gestem, 33 520 (hoofsaaklik Herero's) daarteen en 56 790 het buite stemming gebly. Die blanke bevolkingsgroep het nie aan die referendum deelgeneem nie. Behalwe Suid-Afrika, het die VSA ook nie sy mandaatgebiede aan die Voogdyskapsraad oorgedra nie.

14 Barnard, pp. 75-77; Krüger (red.), pp. 570-571; Hamman, pp. 97-99; Muller (red.), pp. 573-574. Nog twee raadgevende uitsprake in 1955 en 1956 was teen Suid-Afrika.

In die dekades wat gevolg het, het die vraagstuk oor SWA se staatsregtelike posisie op 'n komplekse wyse verweef geraak met twintigste-eeuse sosio-politieke strominge en ideologieë, wat uiteindelik ook bepalend was in die polemieë of die Namibiese Vryheidsoorlog geregverdig was, al dan nie. Een van hierdie strominge was nasionalisme, wat in die vorm van Naziïsme een van die oorsake van die Tweede Wêreldoorlog was. In Afrika het hierdie sosio-politieke stroming eers in die dekades na afloop van die oorlog sterk na vore getree. Ten opsigte van die staatsregtelike posisie van SWA is dit veral die nasionale aspirasies van die blanke Afrikaanse taalgroepering van Suid-Afrika wat teenoor dié van swart Afrika-nasionaliste te staan sou kom.

Die Afrikaner se nasionale aspirasies het gedurende die negentiende en twintigste eeu na vore getree in die strewe om onafhanklikheid van Brittanje te verkry. In die jare na afloop van die Anglo-Boereoorlog (1899-1902) het anti-Britse sentimente aan Afrikaner-nasionalisme 'n doelwit en 'n visie gegee wat in 1961 in republiekwording gekulmineer het. Volgens DW Krüger was dit vir baie die neutralisering van die Vrede van Vereeniging.¹⁵ Afrikaner-nasionalisme het 'n emosionele hoogtepunt beleef. Afrikaner-denke oor onafhanklikheid is ook deur Europese nasionalisme se model van volkseksklusiwiteit beïnvloed. Die Afrikaner-volk is gesien as 'n uitverkore volk met die roeping om die Christelike geloof aan die suidpunt van Afrika te vestig.¹⁶

Afrikaner-eksklusiwiteit het gepaardgegaan met 'n kleurbewussyn wat histories in die Europese koloniale mentaliteit gesetel was, en wat versterk is deur die getalsmeerderheid van die swart bevolkingsgroepe in Suidelike Afrika. "The fear of [...] absorption [...], came originally, from the presence in their [Afrikaner] midst or on their insecure frontier, of the numerically superior and usually underdeveloped indigenous races, which were all non-white."¹⁷ Onder leiding van dr. DF Malan het die Nasionale Party in 1948 aan bewind gekom en die beleid van afsonderlike ontwikkeling (apartheid), waardeur die verskillende etniese groepe in Suid-Afrika geografies geskei is, ingestel. Afrikaanse kerkleiers het apartheid geregverdig as synde 'n erkenning van die bestaan van verskillende/uiteenlopende kulture aan die suidpunt van Afrika. Daar is geredeneer dat natuurlike volks- en rasverskille deur

15 DW Krüger, *The making of a nation - a history of the Union of South Africa, 1910-1961* (Johannesburg, 1969), p. 329. Sien verder ook *ibid.*, pp. 328-331, 334-335; Muller, pp. 445-448, 517-519; H Giliomee, *Die Afrikaners 'n biografie* (Kaapstad, 2004), pp. 437-439, 443-445; T Cameron (red.), *Nuwe geskiedenis van Suid-Afrika* (2de uitgawe, Kaapstad, 1991), pp. 258-260, 284-288; M Wilson en L Thompson (reds.), *The Oxford history of South Africa 2: South Africa 1870-1966* (Oxford, 1971), pp. 365-370.

16 Giliomee, pp. 6, 17-18, 32-34, 125-127, 345, 354; Krüger (red.), pp. 540-543; Wilson en Thompson (reds.), pp. 370-374. Die meeste Afrikaners het aan een van die drie Calvinistiese susterskerke behoort, naamlik die Nederduits-Gereformeerde Kerk (NGK), die Gereformeerde Kerk (GK) en die Hervormde Kerk (HK). Eerw. J Daines, Anglikaanse kapelaan van Voortrekkerhoogte, het tydens die Anglikaanse sinode in Port Elizabeth in November 1982, Afrikaanssprekende kapelane beskryf as "Biblical fundamentalist Calvinists". Vgl. *The Sowetan*, 25 November 1982, p. 8.

17 Wilson en Thompson, p. 365. Sien ook Giliomee, pp. 39-40, 398-399.

God gewil is, en daarom eerbiedig en gehandhaaf moet word. Giliomee verwys dan ook na “die volksbeweging met sy opvatting dat ’n volk homself moet ontwikkel deur sy eie instellings”.¹⁸ Hy sien apartheid as Afrikaner-nasionalisme se program van aksie, en met verloop van tyd het die debat oor Afrikaner-nasionalisme en apartheid verknop geraak. Die verknoping tussen apartheid, godsdiens en nasionalisme het verseker dat die meeste Afrikaners die beleid gesteun het en tydens die Namibiese Vryheidsoorlog het dit aanleiding gegee tot ’n “totale aanslag”-filosofie.¹⁹

Die ingrypende beleidsveranderinge wat na 1948 in Suid-Afrika plaasgevind het, het ook die administrasie van SWA beïnvloed. Die Odendaal-kommissie se bevindinge in 1962, naamlik dat ’n regeringsbeleid van een-mens-een-stem die kulturele identiteit van die heterogene bevolkingsgroepe in SWA in gedrang sou bring, het daartoe gelei dat die Suid-Afrikaanse regering besluit het om die beleid van apartheid ook in SWA toe te pas deur die historiese standplase van die inheemse bevolkingsgroepe as tuislande te erken. Die stamrade sou in wetgewende vergaderings omskep word en, namate hulle ontwikkel, sou alle magte op die pad na uiteindelijke selfbeskikking aan hulle oorgedra word. In internasionale debatte oor die staatsregtelike posisie van SWA, is Suid-Afrika se beleidstoepassing in SWA allerweë veroordeel as ’n aantasting van swart menseregte en menswaardigheid. Dit het daartoe aanleiding gegee dat Suid-Afrika in elke Afrika-raadsaal as die laaste Westers-imperialistiese enklawe in Afrika veroordeel is, en dat die omverwerping van die Suid-Afrikaanse regering een van die fokuspeunte van Afrika-nasionalisme geword het. Aan die tuisfront was verset teen die beleid van apartheid die hoofsaak dat kapelane se betrokkenheid by die Namibiese Vryheidsoorlog veroordeel is.²⁰

Afrika-nasionalisme het gestalte gekry in dekolonisasie en die Pan-Afrika-beweging. Dit was nie, soos nasionalisme in Europa, ’n eenvormige beweging, gebou om ’n eie taal, kultuur en grondgebied nie. Dit was ’n komplekse beweging en onlosmaaklik verbind aan die Amerikaanse en Europese swart bewussynsbewegings. Die basis was sterk emosioneel en die ondertone anti-imperialisties en anti-Westers, met ’n kleur- en rassebewustheid. Blankes in Afrika is gesien as setlaars (“settlers”) en tydens ’n vergadering van SWAPO in Augustus 1973 is die stelling gemaak: “Every

18 Giliomee, p. 488.

19 *Ibid.*, pp. 434-461. Sien ook Krüger, pp. 332-333; Cameron (red.), pp. 278-280; Muller (red.), pp. 492-497; Wilson en Thompson (reds.), pp. 402-409. Die “totale aanslag”-filosofie het geïmpliseer dat elke lewensfasie van Suid-Afrika en sy mense deur kommunisties-geïnspireerde elemente aangeval word wat, met die steun van westerse liberaliste, die land wou lamlê en ’n swart Marxisties-georiënteerde regering aan bewind wou plaas.

20 Barnard, pp. 86-89, 101-103; Hamman, p. 104; Katjavivi, pp. 72-73. Die Suid-Afrikaanse regering het ook R156 miljoen bewillig vir ’n vyfjaarontwikkelingsplan om die infrastruktuur en gesondheidsdienste van SWA te verbeter. Hierdie bedrag sou uit blanke belastingfondse kom, aangesien die swart bevolking in daardie stadium weinig tot die staatskis bygedra het. Teen 1970 was ongeveer 70% van die blanke bevolking in SWA Afrikaanssprekend, 23% Duitssprekend en 7% Engelssprekend. Sien JHP Serfontein, *Namibia?* (Randburg, 1976), p. 16.

white man is an enemy of Namibia – everyone, even those whites who are not in Africa, [...]”.²¹ Afrika-nasionalisme is in die internasionale arena gedra deur eise vir selfbeskikking en ’n erkenning van swart menswaardigheid en menseregte. In sommige gevalle het hierdie eise sterk militante ondertone gehad en, teen die agtergrond van gebeure soos die gruweldade teen blankes met die onafhanklikheidswording van die Belgiese Kongo in Junie 1960, het die blanke openbare mening in Suid-Afrika sterker as ooit tevore teen swart nasionalisme gedraai. Tegelykertyd is die vrees vir swart oorheersing in blanke geleedere versterk.²²

Afrika-nasionalisme het deel geword van die nuwe magsgroepering van Afro-Asiatiese state wat hulself as onverbonde ten opsigte van die Koue Oorlog tussen die twee supermoondhede, die VSA en die Unie van Sosialistiese Sowjet-Republieke (USSR), en die gepaardgaande ideologieë van demokrasie/vrye mark teenoor kommunisme/Marxisme, beskou het. In die praktyk is baie Afrika-lande egter in die invloedseer van óf die Westerse denkrigtings óf die ideologie van kommunisme/Marxisme ingesuig in ruil vir ekonomiese en militêre hulp. In Suidelike Afrika was dit veral die USSR wat, deur middel van bondgenote soos Kuba, ’n invloed op die onafhanklikheidsbewegings uitgeoefen het. PH Katjavivi meld dat SWAPO-soldate aanvanklik in Afrika en die USSR opgelei is, maar later ook opleiding in China en Noord-Korea ontvang het.²³

Die swart bevolkingsgroepe van Suid-Afrika se politieke aspirasies is gevoed deur die ideale van die Afro-Asiatiese groep. In 1943 het kleurlinge, swart mense en Asië teen die beleid van apartheid en blanke oorheersing verenig met die stigting van die Non-European Unity Movement (NEUM), en is Suid-Afrikaanse bevrydingsbewegings soos die African National Congress (ANC) geradikaliseer met die stigting van die ANC Youth League. Laasgenoemde het Marcus Garvey se klem op swart rassetrots en die slagkreet “Afrika vir die Afrikane” onderskryf. Aksieprogramme van stakings, burgerlike ongehoorsaamheid en boikotte teen blanke oorheersing het gevolg, waarvan sommige, soos die “Freedom Day”-betogings in 1950, deur die Suid-Afrikaanse Kommunistiese

21 Barnard, p. 97.

22 Sien Hayes, Baldwin en Cole, pp. 842-844; HJ van Aswegen, *Geskiedenis van Afrika van die vroegste oorspronge tot onafhanklikheid* (Pretoria, 1982), pp. 419-422, 487-527; JD Fage, *A history of Africa* (Londen, 1978), pp. 456-476; B Davidson, *Africa in history themes and outlines* (Londen, 1991), pp. 325-371. Vir meer inligting oor die rol wat vrees in die blanke politieke geleedere in Suid-Afrika in die 1950’s en 1960’s gespeel het, insluitende die invloed wat gebeurte in ander dele van Afrika op hierdie vreesfaktor gehad het, sien D de Bruyn en A Wessels, “Vrees as faktor in regse blanke politiek in Suid-Afrika tydens die eerste dekade van die apartheidsera, 1948-1958”, *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis* 32(2), Desember 2007, pp. 78-94 en D de Bruyn en A Wessels, “Vrees as faktor in die regse blanke politiek in Suid-Afrika tydens die tweede dekade van die apartheidsera, 1958-1969”, *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis* 33(1), Junie 2008, pp. 1-16.

23 Katjavivi, pp. 84-85. Sien ook WR Keylor, *The twentieth century world an international history* (2de uitgawe, Oxford, 1992), pp. 261-286, 435-452 en G Bruun en VS Mametey, *The world in the twentieth century* (5de uitgawe, Boston, 1967), pp. 832-852.

Party (SAKP) geborg is. Dit, gekoppel met die USSR se betrokkenheid in Afrika, het daartoe gelei dat Suid-Afrikaanse regeringsuitsprake al meer klem begin lê het op die kommunistiese gevaar en die bedreiging van blank-westerse beskawingsnorme. Teen 1960 het versetbewegings soos die ANC ondergronds gegaan, en toenemend meer radikaal geraak. Op 21 Maart 1960 is 69 betogers by Sharpeville deur die polisie doodgeskiet. Hierdie voorval het tot wye internasionale veroordeling van die beleid van apartheid gelei en die saak van Afrika-nasionalisme versterk.²⁴

Die onafhanklike Afrika-state wat sedert 1960 lidmaatskap van die VN verkry het, het 'n anti-Suid-Afrikaanse blok gevorm en hul invloed in die internasionale arena gebruik om die wêreldmening teen Suid-Afrika te laat draai. In November 1960 het Ethiopië en Liberië 'n saak by die Internasionale Geregshof in Den Haag aanhangig gemaak waarin verklaar is dat Suid-Afrika sy mandaatverantwoordelikhede versaak omdat die beleid van apartheid burgerlike regte en vryhede in SWA ondermyn en die onafhanklikheid van die gebied verhoed. Uitspraak is op 18 Julie 1966 gelewer en die aanklag is verwerp. Dit het egter nie die SWA-vraagstuk opgelos nie. Op 27 Oktober 1966 het die Algemene Vergadering van die VN 'n resolusie aanvaar waarvolgens Suid-Afrika SWA wanadministreer, en die mandaat is opgehef. In 1967 het die VN 'n raad aangewys wat die administrasie van SWA moes waarneem. Suid-Afrika het die opheffing van die mandaat as onwettig beskou en dr. Helgard Muller, Suid-Afrika se minister van buitelandse sake, het in die Algemene Vergadering gesê dat Suid-Afrika alles in sy vermoë sal doen om die mense wat aan sy sorg toevertrou is, te beskerm. Onversetlikheid het aan beide kante toegeneem.²⁵

Kort na die hofuitspraak van 1966 het SWAPO 'n verklaring uitgereik waarin aangedui is dat die Internasionale Geregshof die mense van SWA verloën het en dat SWAPO en sy militêre vleuel, die People's Liberation Army of Namibia (PLAN), vasbeslote is om te stry vir die bevryding van die gebied in ooreenstemming met die doelwitte van Afrika-nasionalisme. SWAPO-lede het militêre opleiding buite SWA ontvang en in Maart 1966 begin met 'n insurgensieveldtog oor die noordelike grens van SWA om deur sabotasie, landmyne en intimidasie van die plaaslike bevolking,

24 Krüger (red.), pp. 569-572, 579-580, 591; Giliomee, pp. 403-405, 462, 472-474, 485-487; Muller, pp. 460-466, 502-512, 541-551; Wilson en Thompson (reds.), pp. 445-451, 461-470; Cameron (red.), pp. 252-253, 266, 281-284, 287-289; Krüger, pp. 324-327; TRH Davenport en C Saunders, *South Africa a modern history* (5de uitgawe, Londen, 2000), pp. 331-333, 361-366, 403-405, 411-416; "1971 Chaplains' conference", *Paratus* 23(5), Mei 1971, p. 53. Vir 'n alternatiewe mening oor die kommunistiese gevaar, sien G Baines en P Vale (reds.), *Beyond the Border War new perspectives on Southern Africa's late-Cold War conflicts* (Pretoria, 2008), pp. 42-53.

25 Krüger, p. 327; Giliomee, p. 522; Cameron (red.), pp. 295-297; Wilson en Thompson (reds.), pp. 509-517; Muller, pp. 515-516, 573-574, 577; Davenport en Saunders, pp. 523-526; Katjavivi, pp. 56-58, 72-73; Barnard, pp. 80-89, 105-111, 114-120; Hamman, pp. 104-114. 'n Verdere klag dat Suid-Afrika die gebied vir militêre basisse gebruik, is later by die hofstukke gevoeg. Voor die beëindiging van die mandaat, het twee SWAPO-lede die VN toegesprek en valslik beweer dat Suid-Afrika 'n terreurveldtog teen die mense van SWA voer deur dorpie af te brand en mans, vroue en kinders voor die voet te vermoor.

die administrasie van SWA te probeer ontwig. Die doel was om die VN te verplig om in SWA in te gryp en Suid-Afrika te dwing om die onafhanklikheid van die gebied te erken. Op 26 Augustus 1966 vind 'n botsing tussen SWAPO en die Suid-Afrikaanse Polisie (SAP) by Omugulu-g'Ombashe (Ongulumbashe) in die noorde van SWA plaas, waartydens die SAP 'n SWAPO-basis vernietig en twee vryheidsvegters dood, en nege, waarvan een swaar gewond, in hegtenis neem. Hierdie datum word deur SWAPO gehuldig as die begin van die gewapende stryd om SWA, hoewel die SAW nog nie amptelik daarby betrek was nie. Aanvanklik het SWAPO alle verbintenisse met die gevangenes ontken, maar op 29 Augustus verklaar hulle in 'n uitsending in Dar-es-Salaam (verkeerdelik) dat 15 blankes tydens die geveg gedood en heelwat meer gewond is.²⁶ Hulle sluit die uitsending af met die woorde: "Rivers of blood will have to be crossed, but as night follows day, victory will be ours."²⁷

Die uitbreek van die Namibiese Vryheidsoorlog was dus aan die een kant nou gekoppel aan die staatsregtelike posisie van SWA en die strewe van SWAPO om SWA te ontworstel aan die administrasie van Suid-Afrika en 'n swart meerderheidsregering daar te stel. SWAPO se terreurveldtog het in die teken van swart nasionalisme en die eis van "Afrika vir die Afrikane" gestaan. As gevolg van die internasionale veroordeling van apartheid, het hulle die steun van wêreldorganisasies soos die VN gehad. Aan die ander kant was die Suid-Afrikaanse regering oortuig van sy mandaatverantwoordelikheid om die burgerlikes in SWA teen terreurdade te beskerm. Daarbenewens het hulle Afrika-nasionalisme geïnterpreteer in terme van Koue Oorlog-diplomasie en 'n ateïsties-kommunistiese aanslag teen blank Suid-Afrika, en meer spesifiek teen die Afrikaner se Christelik-westerse erfenis. Hulle was oortuig dat Afrika se nasionale aspirasies as 'n front gebruik is om kommunisties-georiënteerde state in Suidelike Afrika te vestig. Mettertyd het die Suid-Afrikaanse regering al meer gewag gemaak van 'n "totale aanslag".²⁸ Die oproep tot landsburgers om weerstand teen hierdie aanslag te bied, het enersyds tot 'n kruisvaartingesteldheid by Afrikaners gelei, en andersyds het hulle 'n mentaliteit van "laertrek"²⁹ ontwikkel. Eerw. J Daines,

26 Katjavivi, pp. 59-61, 84-86; Barnard, pp. 128-131; Hamman, pp. 108-110; Muller, p. 574; Davenport en Saunders, p. 526; PJ Els, *Ongulumbashe where the Bushwar began* (Wandsbeck, 2007), pp. 53-186; W Steenkamp, *South Africa's Border War, 1966-1989* (Gibraltar, 1989), p. 20; P Stiff, *The covert war Koevoet operations, Namibia 1979-1989* (Alberton, 2004), pp. 18-31.

27 Barnard, p. 130. Vergelyk ook Stiff, p. 28 en Katjavivi, p. 59.

28 Cameron (red.), pp. 296-306; Muller, pp. 577-579; Davenport en Saunders, pp. 527-528; Giliomee, pp. 522-526, 549-551; Steenkamp, pp. 28, 32-37; Katjavivi, pp. 86-91; Keylor, pp. 444-457; Wilson en Thompson (reds.), pp. 365-366; "1971 Chaplains' conference", p. 53. Sien ook "Stryd teen RSA net so fel soos in verlede", Bylaag, *Paratus* 27(11), November 1976, p. iv; *Die Volksblad*, 8 April 1981, p. 7.

29 "Laertrek" impliseer 'n rug-teen-rug verdedigingsposisie waarby alle ander elemente uitgesluit word; 'n aspek van Afrikaner-nasionalisme wat, volgens Wilson en Thompson, te wyte is aan 'n sterk bedreigingselement/stryd om oorlewing regdeur die Afrikaner se geskiedenis. Wilson en Thompson (reds.), p. 365.

Anglikaanse kapelaan van Voortrekkerhoogte, verwys onder meer ook na die “crusade mentality” van Afrikaanssprekendes tydens die Namibiese Vryheidsoorlog.³⁰

4. DIE NAMIBIESE VRYHEIDSOORLOG EN AANTYTINGS TEEN DIE SUID-AFRIKAANSE KEPELAANSDIENS

Op 25 Julie 1967 is die apartheidsbeleid tydens ’n seminaar van die VN in Kitwe, Zambië, tot ’n misdaad teen die mensdom verklaar, en daar is besluit om die bevrydingsbewegings aktief te ondersteun. Daar is kaspie gemaak teen die verhoor van die gevange SWAPO-lede as terroriste, en geëis dat hulle as vryheidsvegters vrygelaat moes word. Die Suid-Afrikaanse regering se standpunt was dat terrorisme ’n kanker was wat geen land ongestraf kon laat gedy nie, en daar is voortgegaan met die vestiging van Wetgewende Rade vir Ovamboland (1968), Kavango (1970) en die Caprivi (1972). Op 1 Desember 1969 het die VN se Algemene Vergadering ’n resoluëie aanvaar waarvolgens die toestand in SWA as ’n bedreiging vir wêreldvrede beskryf is, en die Veiligheidsraad gevra is om in te gryp. Talle resoluëies het in die daaropvolgende jare Suid-Afrika verdoem vir sy beweerde onwettige teenwoordigheid in SWA, die verdrukking van die bevolking en die plundering van SWA-hulpbronne.³¹

In Julie 1970 het die Veiligheidsraad die Internasionale Geregshof om ’n raadgewende mening oor Suid-Afrika se volgehoue teenwoordigheid in SWA gevra. Suid-Afrika het ’n volkstemming op die basis van een-mens-een-stem in SWA voorgestel sodat, onder toesig van ’n internasionale komitee, bepaal kon word of die inwoners voorkeur verleen aan ’n administrasie onder beheer van die VN of Suid-Afrika. Hierdie voorstel is op 14 Mei 1971 deur die Hof verwerp, en die uitspraak op 21 Junie 1971 het Suid-Afrika se teenwoordigheid in SWA onwettig verklaar. In 1973 het Suid-Afrika ’n adviesraad, verteenwoordigend van al die etniese groepe in SWA, ingestel. Dit het heftige internasionale reaksie ontlok en met die aanvaarding van Resoluëie 342 is alle onderhandelinge tussen die VN en Suid-Afrika oor SWA opgeskort. Gedurende Desember 1973 het die VN vir SWAPO as die enigste en ware verteenwoordiger van SWA erken en daar is aangedring op Suid-Afrika se onttrekking uit die gebied.³²

Die SAW se oorname van die verdediging van die Namibiese grens teen SWAPO-infiltrasie in April 1974, het die SAKD se betrokkenheid by die Namibiese Vryheidsoorlog amptelik bevestig. Die militêre stryd was aanvanklik beperk tot SWAPO-terreurdade en SAW-hakkejagoperasies, wat die beplande vernietiging

30 *The Sowetan*, 25 November 1982, p. 8.

31 Barnard, pp. 127, 132-138, 145-150; Hamman, pp. 114-118; Katjavivi, pp. 61-64. Westerse lande het hulle gereeld onttrek aan die resoluëies, en die Afro-Asiatiese groep het selde uitvoerbare stappe voorgestel.

32 Barnard, pp. 151-162, 242; Davenport en Saunders, p. 527; Katjavivi, pp. 65-67.

van SWAPO-basisse in Angola ingesluit het. Beriggewing oor die oorlog in buitelandse koerante, asook in sommige Suid-Afrikaanse koerante, het Suid-Afrika as 'n oorlogsgugtige land gebrandmerk en sy betrokkenheid aan rassisme en neo-imperialisme toegeskryf.³³ Baines en Vale meld dat die manifestasies van Suid-Afrika se imperialistiese streeksambisies slegs gestuit is deur internasionale besware en die stygende gety van Afrika-nasionalisme.³⁴

Die ineenstorting van die Portugese koloniale ryk in Afrika (1975) het besondere implikasies vir Suid-Afrika en vir die verloop van die Namibiese Vryheidsoorlog ingehou. Die blank-beheerde buffersone aan die noordgrens van Suid-Afrika is verbreek en twee Marxisties-georiënteerde swart state (Angola en Mosambiek) het tot stand gekom. Burgeroorlog het in Angola tussen die drie bevrydingsbewegings uitgebreek. Die Movimento Popular de Libertação de Angola (Popular Movement for the Liberation of Angola, MPLA) was sterk Marxisties georiënteerd. Volgens WR Keylor het dit aan die USSR die geleentheid gebied om sy invloedseer in Afrika uit te brei. "The rapid deployment of Cuban troops, tanks, and military equipment to Angola [...] seemed to demonstrate Moscow's ability to leapfrog the ring of containment states that had been forged by the United States [...]."³⁵ Sowjet-wapentuig ter waarde van ongeveer \$6 miljoen is gedurende die laaste helfte van 1974 na MPLA-basisse verskeep en groot getalle Kubaanse instruksieure en raadgevers het in Luanda aangekom om die MPLA by te staan. Die laaste fase van die Namibiese Vryheidsoorlog was dan ook meer konvensioneel van aard toe die SAW met die Angolese en Kubaanse magte in Angola gebots het. Met Viëtnam nog vars in die geheue, wou die Amerikaanse Kongres nie by die Angolese Burgeroorlog betrokke raak nie en die ander twee partye, naamlik die Frente Nacional de Libertação de Angola (National Front for the Liberation of Angola, FNLA) en die União Nacional para a Independência Total de Angola (National Union for the Total Independence of Angola, UNITA), het slegs beperkte steun vanuit die Weste geniet. Aanvanklik het die Carter-administrasie Afrika-nasionalisme met simpatie bejeën, maar namate die Sowjet-Kubaanse invloed toegeneem het, het die VSA geweier om die nuwe Angolese regering te erken tensy die Kubaanse troepe uit Angola onttrek word. Die situasie in Angola het nie alleen aan SWAPO die geleentheid gebied om sy insurgensieveldtogte in SWA te verskerp nie, maar ook om dit direk vanuit Angola te loods.³⁶

In Suid-Afrika is vrese vir 'n kommunistiese oorname versterk. In September 1977 beklemtoon genl. MA Malan, destydse hoof van die SAW, dat Suid-Afrika

33 Hamman, pp. 114-125; Barnard, pp. 151-167, 179-182, 192-194, 242; Cameron (red.), p. 297; Steenkamp, pp. 34, 39-42.

34 Baines en Vale (reds.), p. 3.

35 Keylor, p. 447. Sien ook *ibid.*, pp. 444-457; Cameron (red.), p. 297 en Katjavivi, pp. 84-88.

36 Cameron (red.), p. 297; Muller, pp. 579-581; Davenport en Saunders, pp. 527-528; Giliomee, pp. 522-526, 549-551; Steenkamp, pp. 28, 32-37; Keylor, pp. 444-457; Katjavivi, pp. 84-91. Katjavivi wys daarop dat die MPLA 'n bondgenoot van SWAPO was.

onder 'n kommunistiese aanslag staan. Hy wys daarop dat die wapens nie altyd instrumente van liggaamlike geweld is nie en ook nie net op die terrein van die soldaat gevoer word nie, en maan dat elke beskikbare wapen gebruik moes word in die “totale oorlog” om 'n oorname van Suid-Afrika te verhoed.³⁷

In September 1978 aanvaar die VN Resolusie 435 as basis vir 'n internasionale skikking in SWA. Die toepassing daarvan is bemoeilik omdat Suid-Afrika en die VSA aangedring het op die onttrekking van alle Kubaanse magte uit Angola, terwyl Angola die Kubaanse teenwoordigheid as 'n interne aangeleentheid beskou het. Met die onafhanklikheid van Zimbabwe in 1980 het die fokus van Afrika-nasionalisme na SWA en Suid-Afrika self, as die enigste oorblywende blank-beheerde state in Afrika, verskuif. Openlike steun is aan die vryheidsbewegings verleen in die vorm van wapens, basisse, opleidingsgeriewe en vrye deurgangsregte. SWAPO-aanslae vanuit Angola en binnelandse onrus in die Suid-Afrikaanse swart woongebiede het toegeneem en die SAW is ingeroep om die situasie in die swart woongebiede te stabiliseer. Hierdie stap het die Namibiese Vryheidsoorlog met die binnelandse stryd teen apartheid verbind en het daartoe gelei dat die SAW gesien is as die regterhand van die Nasionale Party waardeur blanke baasskap en die onderdrukking van swart mense aan die suidpunt van Afrika verseker moes word.³⁸

Die multi-etniese Engelse kerkgenootskappe het deelname aan die burgerlike ongehoorsaamheidsveldtog, om die beleid van apartheid te verander, ondersteun, en daarmee ook die aspirasies van Afrika-nasionalisme. Eerw. Bonifatius Haushiku, aartsbiskop van die Rooms Katolieke Kerk (RKK) in Windhoek, het SWAPO as 'n bevrydingsmag verklaar en die RKK het geëis dat die SAW uit SWA onttrek word. In 1985 het die National Catholic Federation of Students (NCFS) die RKK daarvan beskuldig dat hy sy geloofwaardigheid in die oë van diegene wat deur die SAW verdruk word, verloor het. Die persepsie het gegroei dat kapelane se teenwoordigheid in die SAW 'n onregverdige besetting van SWA sanksioneer en legitimiteit aan die beleid van apartheid verleen. Tydens die sinodesittings van die Metodiste Kerk (Suidwes-Transvaal-distrik) in 1978 en 1979, het eerw. C Begbie gewys op die assosiasie tussen die kapelaansuniform en die gehate stelsel van apartheid, en eerw. D Katane van Soweto was van mening dat kapelane niks anders as apartheid en diskriminerende wette verdedig nie.³⁹ Kapelane van die Metodiste

37 “SA in totale oorlog, sê genl Malan”, *Paratus* 28(10), Oktober 1977, p. 10.

38 Barnard, pp. 225-243, 248-253; Cameron (red.), pp. 298-306; Giliomee, pp. 529-532, 566-571. Sien ook A Wessels en I Bredenkamp, “Military chaplaincy in the South African Defence Force during the Namibian War of Independence, 1966-1989”, *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis* 34(1), Februarie 2009, pp. 333-337.

39 *Sunday Tribune*, 17 Julie 1983, p. 20; *The Star*, 12 Julie 1985, p. 10, 11 Oktober 1985, p. 4 en 27 Junie 1979, p. 3; *The Natal Mercury*, 10 Julie 1985, p. 10; *Evening Post*, 22 Januarie 1983, p. 2; *Die Burger*, 11 Julie 1985, p. 2 en 12 Oktober 1985, p. 9; *The Citizen*, 18 Mei 1984, p. 13, 1 Julie 1985, p. 13 en 12 Oktober 1985, p. 8; *Evening Post*, 31 Januarie 1983, p. 2; *Die Volksblad*, 21 Oktober 1980, p. 7.

Kerk, eerwaardes R Thornley en DM Williams, vertel dat hulle dikwels tydens sinodesittings deur apartheidsaktiviste uitgesonder is vir kritiek. Daar was egter ook diegene wat hulle ondersteun het. Hulle ervaring was dat die grootste critici selde oor hul bediening uitgevra het.⁴⁰ In Engelse kerkgenootskappe is die oproep gedoen dat die kapelaansdiens gedemilitariseer moet word, en met verloop van tyd het die Anglikaanse Kerk die leiding in dié verband geneem. Aantygings is gemaak dat Suid-Afrika deur die loop van die geweer geregeer word en kritiek is uitgespreek teen die wette van ontburgering en onbeperkte aanhouding. Die oproep dat die Namibiese Vryheidsoorlog ’n onregverdige oorlog was, het al luider opgeklank en Suid-Afrika is toenemend gekritiseer dat hy die gebied destabiliseer.⁴¹

Ook vanuit Afrikaanse geleere is die SAKD veroordeel. In 1989, tydens ’n Reform-bespreking oor die Christen en diensplig, het prof. D Bosch, hoogleraar in Sendingwetenskap aan die Universiteit van Suid-Afrika, aangedui dat die kapelaansdiens ingespan word om ’n spesifieke staatkundige model te propageer en mnr. N Jackson, ’n gewetensbeswaarde, was van mening dat apartheid die Namibiese Vryheidsoorlog van regverdigheid ontnem het. In 1990 verklaar twee afgestudeerde teologiese studente van die NGK, M Maree en L Erasmus, dat die SAKD slegs ’n verlengstuk van die staat is en dat kapelane aan bande gelê word ten opsigte van godsdienslike belewenisse. Hulle is ook van mening dat die strukturele onreg wat tot die rewolusionêre aanstigting gelei het, uit die oog verloor word. In 1997 getuig ds. N du Plooy voor die Waarheids- en Versoeningskommissie dat die verhouding tussen die staat en die kerk ’n “onheilige huwelik” was en dat veral die NGK verslag sal moet doen van sy onvoorwaardelike identifisering met en deelname aan die Namibiese

40 Onderhoud: A Wessels–R Thornley, 12 Maart 2008; R Thornley–Bredenkamp, 13 Junie 2008 (e-pos). Kapt. (Eerw.) R Thornley het sy burgermagopleiding van nege maande in 1963 voltooi en daarna vir 14 jaar lank as vlootinstrukteur diens gedoen, voordat hy bedank het om hom as Metodisteleraar te bekwaam. In 1984 word hy as staandemagkapelaan by die Militêre Akademie te Saldanhaabaai aangestel. Na ’n jaar word hy op eie versoek na SAS Saldanha oorgeplaas, met bedieningsverpligtinge by die Akademie en die Lugmagbasis Langebaanweg. In 1992 verskuif sy bediening na Simonstad, waar hy in 2003 aftree; Onderhoud: I Bredenkamp-DM Williams, 11 Augustus 2008 (telefonies). Kol. (Eerw.) DM Williams het sy diensplig van nege maande in 1965 te Oudtshoorn voltooi. Daar was nie ’n kapelaan beskikbaar nie en dit het hom geïnspireer om homself as Metodisteleraar te bekwaam en in 1979 diens te aanvaar as staandemagkapelaan in die Lugmag te Pretoria. Sy eerste operasionele diensperiode was in Zimbabwe. Gedurende die volgende elf jaar moes hy gereeld vir tydperke van drie tot ses weke grensdiens doen en hy het hom dikwels saam met die troepe in militêre operasies bevind, o.m. ook tydens spesialismag-operasies (recce-operasies).

41 B Clarke, *Anglicans against apartheid* (Pietermaritzburg, 2008), pp. 265, 277-278, 280-282, 310-311, 331; *Beeld*, 16 Augustus 1989, p. 6; *Die Burger*, 24 November 1982, p. 11, 9 Julie 1985, p. 2 en 11 Julie 1985, p. 2; *Evening Post*, 22 Januarie 1983, p. 2; *The Argus*, 10 Julie 1985, p. 3; *The Citizen*, 11 Oktober 1985, p. 8; *The Cape Times*, 11 Julie 1985, p. 4 en 11 Oktober 1985, p. 7. Sien ook A van Niekerk, “Kapelaansdiens: so is posisie in SAW misbruik”, *Woord en Daad* 32(342), 31 Julie 1992, p. 1.

Vryheidsoorlog, wat hy sien as die resultaat van apartheid.⁴² Hierdie en soortgelyke aantygings het kapelane verbonde aan die SAKD in 'n onbenydenswaardige posisie geplaas en hulle genoop om standpunt teen die aanklagte in te neem.

5. DIE SUID-AFRIKAANSE KAPELAANSDIENS EN DIE BEGINSEL VAN 'N REGVERDIGE OORLOG⁴³

Amptelike publikasies en onderhoude met kapelane wat tydens die Namibiese Vryheidsoorlog aan die SAKD verbonde was, dui daarop dat hulle die beginsel van 'n regverdige oorlog soos dit in westerse denkrigtings gehuldig is, ondersteun het. In navorsingstudies oor die SAKD verwoord JF Potgieter en SG van Niekerk die algemeen-geldende standpunt in hierdie verband. Potgieter stel dit dat 'n weermag 'n land en 'n volk se erfenis moet beskerm en beveilig, en moet verseker dat die kerk onbelemmerd sy roeping kan vervul. Om hierdie taak uit te voer, moet die kapelaan elke weermaglid bystaan en hom of haar toerus met onwrikbare vertroue, 'n vaste geloof en 'n onverganklike hoop, met die geloofsoog op Christus, in wie se Naam die kapelaan sy bediening bring. Van Niekerk skryf dat die Suid-Afrikaanse soldaat Suid-Afrika teen aggressie moet beskerm en dat die doelwit vrede is, selfs al is die wapen soms nodig in die verwesening daarvan. Die uitvoering van hierdie taak vereis groot opofferings van soldate; selfs 'n bereidheid om hul lewens vir hul land af te lê. Daarom het hulle die reg tot pastorale versorging deur 'n kapelaansdiens.⁴⁴

In 1974 verklaar ds. AP van der Colff, inligtingsbeampte van die NGK, dat die SAW op die beskerming en verdediging van die eie ingestel is en nie op die verowering van ander volke of lande se eiendom nie. Hy meld ook dat 'n mens nie jou kulturele erfenis, taal, opvoeding en beskawing sonder slag of stoot aan die grypsugtige geweld van 'n vyand kan oorgee nie.⁴⁵ Een van die destydse kapelaan-generaals, ds. RP Jordaan, stel dit duidelik dat die Namibiese Vryheidsoorlog 'n

42 *Rapport*, 24 Junie 1990, p. 3; *Beeld*, 16 Augustus 1989, p. 6; *Insig*, 31 Oktober 1989, p. 49; *The Citizen*, 24 Julie 1997, p. 8; *Cape Argus*, 24 Julie 1997, p. 7. Reform was 'n Christelike gespreksgroep binne die NGK.

43 Sien ook A Wessels en I Bredenkamp, "Suid-Afrikaanse kapelane in 'n era van militêre konflik, 1966-1989: enkele persoonlike ervarings en perspektiewe", *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis* 34(1), Februarie 2009, pp. 339-360.

44 Potgieter, pp. 380-381; SG van Niekerk, *The history, role and influence of the South African military chaplaincy 1914-2002* (D.Th.-proefskrif, Universiteit van Suid-Afrika, 2002), p. 405. Sien ook MW Pretorius, "Verskille tussen 'n kapelaan en 'n predikant", *Paratus* 26(7), Julie 1975, pp. 31-32.

45 AP van der Colff, "Ons seuns is bevoorreg", *Paratus* 25(2), Februarie 1974, pp. 6-7. Sien ook D Laufs, "Almal moet die Woord hoor", *Woord en Daad* 32(342), p. 7. Die opposisie-parlements lid vir Yeoville, mnr. Harry Schwarz, het ná Operasie Protea in die parlement verklaar dat hy tevrede is dat dit 'n in-en-uit-operasie was en dat dit vir die wêreld duidelik moet wees dat Suid-Afrika nie ander lande se grondgebied beset nie en ook nie begerig is om by 'n langtermynoorlog op vreemde bodem betrokke te raak nie. *Rand Daily Mail*, 25 September 1981, p. 6.

defensiewe oorlog was. Hy het SWAPO-insurgente vergelyk met 'n seuntjie wat die bure koggel en dan in sy eie erf skuiling soek sodra teen hom opgetree word.⁴⁶

Prof. WS Boshoff, 'n destydse dienspligkapelaan van die NGK, sien die dekoloniasieproses in Afrika, en Suid-Afrika se verantwoordelikheid teenoor SWA, as 'n mandaatgebied van die Volkebond, soos herbevestig deur die Wêreldhof in Den Haag, as redes vir die Namibiese Vryheidsoorlog. Die meeste kapelane stem saam met hom dat die hoofrede vir die oorlog gewortel is in twee ideologieë wat teenoor mekaar te staan gekom het.⁴⁷ Eerw. DA Smit verwoord dit soos volg: "There is such a thing as a just war [...] Whether or not one agreed with all the government policies at the time, the fact remains that we dared not throw open our borders to all and sundry, to come as they pleased and cause untold havoc. I could justify the Border War on this basis."⁴⁸ Dr. G van der Watt, wat krities teenoor die staatsbeleid van apartheid gestaan het, verwys ook na die vyandige magte op Suid-Afrika se grens: "Baie kapelane [...] was Ruitervagiede en studenteleiers wat almal binne hierdie ding van 'hier is 'n totale aanslag' [...], 'dis die laaste vesting' [was]. Dit was maar in die ouens se koppe [...]. Nee, ek dink hulle was opreg dat hul besig was met 'n groot saak; dat hulle diensbaar aan 'n geregverdigde oorlog was. In die groot politiek, moes mens onthou, die Berlynse Muur het eers later geval. Daar was inderdaad 'n klomp Kubane, Russe, Oos-Duitsers betrokke; daar was waarskynlik die spel om invloed in Afrika; om Suid-Afrika oor te neem."⁴⁹

- 46 Onderhoud: I Bredenkamp-RP Jordaan, 3 Junie 2008 (telefonies). Genl.-maj. (ds.) RP Jordaan het in 1972 'n beroep as staandemagkapelaan in die Lugmag aanvaar. In 1976 is hy aangestel as eenheidskapelaan by 5 SA Infanteriebataljon te Ladysmith en dien hy ook as kommandementskapelaan, verantwoordelik vir alle kapelaansadministrasie in die destydse Natal. In 1980 word hy kommandementskapelaan vir die groter Noord-Transvaal. In 1982 word hy direkteur: kapelaansdiens by die Leerhoofkwartier in Pretoria en neem hy verantwoordelikheid vir die plasing van kapelane aan die grens. In 1986 word hy direkteur: bediening en vanaf 1990 dien hy as kapelaan-generaal tot en met sy aftrede in 1994.
- 47 WS Boshoff-I Bredenkamp, 16 Julie 2008 (e-pos). Lt. (ds.- tans prof.) WS Boshoff het na voltooiing van sy studies in 1985 aangemeld vir militêre diensplig. Na sy basiese opleiding is hy uitgeplaas na 101 Bataljon te Ondangwa. Sy gesin het hom vergesel. Daar was tydens sy dienspligtydperk geen staandemagkapelaan te Ondangwa gestasioneer nie. Sy verdere betrokkenheid by die SAW behels 'n maandlange kamp gedurende 1987 en 'n gedenkdiens in 1988.
- 48 DA Smit-I Bredenkamp, 17 Julie 2008 (e-pos). Kol. (Eerw.) DA Smit was vir 17 jaar lank verbonde aan die SAKD, vanaf Desember 1982 tot en met sy aftrede in Desember 1999. Hy was te Bloemfontein vir ses jaar eenheidskapelaan by 1 SA Infanteriebataljon, Kommandement OVS, en daarna vir vyf jaar lank eenheidskapelaan van Kommandement OVS HK Eenheid. Die laaste ses jaar van sy bediening dien hy as eenheidskapelaan te Kommandement Natal HK Eenheid, Durban.
- 49 Onderhoud: I Bredenkamp-G van der Watt, 15 Mei 2008. Kol. (ds.- tans dr.) G van der Watt het, na legitimering, in 1981 aangemeld vir militêre diensplig. Na sy basiese opleiding word hy uitgeplaas na Okahandja, 'n multi-etniese en -kulturele opleidingsbasis van die Namibiese Gebiedsmag. As dienspligkapelaan en enigste leraar is hy ook gesekondeer na die plaaslike bruin gemeente, Vedderrsdal. Na sowat ses maande aanvaar hy 'n beroep as staandemagkapelaan na die Weermagbasis te Bethlehem, waar hy vir vier jaar lank dien tot met sy bedanking uit die SAW. As staandemagkapelaan besoek hy ook grensbasisse in die Caprivistreek en te Ondangwa.

In 'n onderhoud met *The Sunday Star* in Julie 1985 het 'n Engelse kapelaan, Vader Littlejohn (pseudoniem), genoem dat weinig soldate hom kom spreek het weens gewetenswroeging oor 'n onregverdige oorlog. Soos talle ander kapelane, het hy gevoel dat dit naïef was om slegs die SAW in die beskuldigdebank te laat staan. "If that (the hostilities) is the only way to stop the local population being landmined and shot at then I don't see that there is any other way. [...] And the SADF has never, never, never told me what I may or may not say. It has never even attempted to prescribe to me."⁵⁰ Hierdie standpunt eggo die menings wat eerwaardes J Daines en J de Mentz tydens die Church of the Province of South Africa (CPSA) se sinode in Port Elizabeth in 1982 uitgespreek het. Laasgenoemde het verklaar dat die regering hom nooit voorgesê het om spesifieke preke te lewer in sy ses jaar grensdiensbediening nie, en volgens eerw. Daines het hulle niks anders as ondersteuning van die kapelaan-generaal en sy bevelstrukture ontvang nie. Hulle wys ook daarop dat kapelane SWAPO-gevangenes pastoraal bedien het. Tydens die sinode het eerw. JZ Dlamini 'n ondersoek na die beginsel van 'n regverdige oorlog aangevra.⁵¹ In 1986 het eerw. G Craig van die Presbiteriaanse Kerk in Ladysmith erken dat daar nog steeds verwarring rondom die beginsel van 'n regverdige oorlog was, aangesien daar 'n element van reg en verkeerd aan beide kante was.⁵² Eerw. Thornley, 'n Metodiste-vlootkapelaan, wys daarop dat Engelssprekendes tradisioneel in 'n liberale en nie-rassige tradisie opgroei en nie die algemeen-geldende konsep van 'n "Rooigevaar" onderskryf nie.⁵³ Die problematiek met die verstrengeling van ideologieë kom duidelik na vore wanneer prof. WS Boshoff vertel hoedat 'n SWAPO-gevangene en een van die SAW-soldate van dieselfde dorpie was, en mekaar soos ou vriende gegroet en uitgevra het oor familie en bekendes. Tydens 'n latere gesprek het prof. Boshoff besef hoe min die gevangene van die Suid-Afrikaanse troepe verskil het. "Dit befoeter die ideologiese afstand wat jy vir jouself formuleer en in stand hou."⁵⁴

Ten opsigte van die aantyging dat kapelane die beleid van apartheid gesanksioneer het, word daar dikwels verwys na die boodskap van die destydse eerste minister, PW Botha, voor in die Bybels wat deur die SAKD onder dienspligtiges versprei is.⁵⁵ In aansluiting by Maree en Erasmus, meen dr. Van der Watt dat daar tydens die opleiding van dienspligkapelane pogings was om kapelane op 'n bepaalde manier te laat dink. Hy stel dit so: "[...] ek dink rêrig mens kon dwarsdeur dit sien [...] ek het my dikwels erg vervies [...] ek het gevoel hul wil van ons motiveringsoffisiere maak."

50 *The Sunday Star*, 14 Julie 1985, p. 14. Sien ook *The Citizen*, 13 Julie 1985, p. 5; *Sunday Mirror*, 14 Julie 1985, p. 3; *The Natal Mercury*, 10 Julie 1985, p. 10.

51 *The Cape Times*, 25 November 1982, p. 5; *Die Burger*, 24 November 1982, p. 11; *Die Vaderland*, 25 November 1982, p. 7; *Daily Dispatch*, 24 November 1982, p. 21.

52 *The Star*, 30 September 1986, p. 9.

53 Onderhoud: A Wessels-R Thornley, 12 Maart 2008; R Thornley-I Bredenkamp, 13 Junie 2008 (e-pos).

54 WS Boshoff-I Bredenkamp, 16 Julie 2008 (e-pos).

55 *Die Burger*, 23 April 1982, p. 13.

Hy noem ook dat, as jongmens, jy nie altyd op die hoogte was van wêreldgebeure nie en interpretasies vanuit jou eie belewenisraamwerk gemaak het. “Ek het nie myself gesien as iemand wat as motiveringsoffisier optree nie; ek het regtig myself gesien gewoon as ’n dominee wat ’n klomp mense moet bedien en nie as deel van die struktuur nie.” Dr. Van der Watt se siening dat hy doodgegewoon ’n predikant met ’n roeping was, is telkens deur kapelane op grondvlak herhaal en is ’n aanduiding dat dit vir die meerderheid kapelane nie oor politieke ideologieë gegaan het nie.⁵⁶

Na aanleiding van die aanklagte in die pers, en veral ook dié tydens die Reform-bespreking, het die destydse kapelaan-generaal, ds. CP Naudé, ’n ope uitnodiging in die pers gerig dat daar bewys gelewer moet word dat kapelane nie vry is om die Woord te bedien ooreenkomstig die leerstellings van hul kerkgenootskappe nie. Hy het beklemtoon dat die SAKD nie oorlog of geweld sanksioneer of ’n verlengstuk van staatsideologieë is nie, maar slegs die amptelike kanaal waarlangs die kerk sy werksaamhede in die SAW volvoer. In wese gaan dit in die SAKD dus oor Woordbediening en pastorale versorging – ook aan lidmate in oorlogstoestand.⁵⁷ Ds. Naudé was bekommerd dat die ANC godsdiens gebruik het om die doelstellings van sosiale bevryding te koördineer, en tydens ’n kranseleggingsgeleentheid by Fort Klapperkop in Augustus 1988, het hy gewaarsku teen ’n sosiale geregtigheidsdogma in die kerke.⁵⁸

Ds. JA van Zyl, die eerste kapelaan-generaal van die SAKD, het in ’n brief aan *Beeld* verwys na die besware van ds. Du Plooy voor die Waarheids- en Versoeningskommissie. Ds. Du Plooy het saam met hom gedien en het nooit gebruik gemaak van die beskikbare kanale om sy besware te lug nie. Hy dui verder aan dat geen kerk ooit oorlog amptelik kan goedkeur nie en onderskryf ds. Naudé se standpunt dat die SAKD slegs gepoog het om die profetiese roeping teenoor lidmate na te kom.⁵⁹ Hierdie siening is ook deur individuele kapelane gehuldig. Tweede-luitenant L Krüger, ’n dienspligkapelaan wat die Eugène Marais-prys vir sy debuutbundel, *Die skerpskutter*, in 1982 ontvang het, is van mening dat ’n Christen altyd traag met

56 Onderhoud: I Bredenkamp-G van der Watt, 15 Mei 2008.

57 *Beeld*, 18 Augustus 1989, p. 5. Sien ook *Die Volksblad*, 21 Junie 1991, p. 5; *Beeld*, 18 Augustus 1989, p. 5; *The Argus*, 8 November 1983, p. 16; *The Cape Times*, 22 Februarie 1978, p. 9; C Naudé, “Die kerk se werk in die SAW”, *Die Kerkbode* 145(3), 20 Julie 1990, p. 5; CF Matthee, “Predikante en kapelane”, *Die Kerkbode* 142(9), 2 September 1988, p. 13; CF Matthee, “Predikante is volkome ‘kerkgebonde’”, *Die Kerkbode* 143(4), 3 Februarie 1989, p. 11; EA van Niekerk, “Kapelaansdiens handhaaf gesonde balans”, *Die Kerkbode* 139(14), 15 April 1987, p. 12; MW Pretorius, “Verskille tussen ’n kapelaan en predikant”, *Paratus* 26(7), Julie 1975, pp. 31-32; C Janse van Rensburg, *Die plek en taak van die kapelaan in die Suid-Afrikaanse Polisie* (M.Th.-verhandeling, Universiteit van Suid-Afrika, 1983), pp. 26, 75, 115; Van der Colff, pp. 6-7.

58 *The Citizen*, 15 Augustus 1988, p. 10. Sien ook C Naudé, “Die kerk se werk in die SAW”, *Die Kerkbode* 145(3), 20 Julie 1990, p. 5.

59 *Beeld*, 29 Augustus 1997, p. 8. Sien ook JA van Zyl, “Die kapelaan en die ouer”, *Paratus* 25(2), Februarie 1974, p. 5.

betrekking tot oorlogvoering moet wees omdat dit 'n produk van die sonde is, maar dat die kerk oral teenwoordig moet wees, ook op die oorlogsveld.⁶⁰

In antwoord op die aantygings deur prof. Bosch en andere dat kapelane die beleid van apartheid ondersteun, het dr. R van Niekerk, 'n hospitaalkapelaan van Voortrekkerhoogte, by die Reforum-bespreking in 1989 die standpunt herhaal dat die staat 'n dienaar van God is, en dat die weermag en die polisie vredesinstrumente is. Om kapelaan te wees, het nie beteken om jouself met regeringsbeleid te vereenselwig nie. Kapelane tree priesterlik-identifiserend in solidariteit met die soldaat op en moet juis daarteen waak dat kerk en godsdiens geïnstansionaliseer raak vir militêre doeleindes. Hyself het nog altyd vry gevoel om te preek wat hy wil.⁶¹ Ook die redakteur van *Beeld* lewer repliek dat prof. Bosch se stelling impliseer dat kapelane hul beginsels verbuig in ooreenstemming met ander voorskrifte as dié van die kerk. Hy tree vir kapelane in die bres en meld dat baie kapelane slegs hul roeping so objektief en prakties moontlik probeer uitleef.⁶² Hierdie standpunt is deur eerw. Smit onderskryf: “The justification that was offered for conscription was the security of our country. On the other hand the ECC [End Conscription Campaign] was said to be ‘communistically’ inspired. With political agendas on both sides of the political divide at the time, I simply needed to minister to the conscripts caught in the middle [...]”⁶³

Die eis vir demilitarisering het daartoe gelei dat SAKD-kapelane van 33 verskillende denominasies in 1985 tydens 'n konferensie in Pretoria 'n eenparige verklaring uitgereik het waarin alle vorme van rassisme en diskriminasie verwerp is as in stryd met die Woord van God. Hulle het verklaar dat geen staat of politieke party, hetsy aan staatskant of aan rewolusionêre kant, kan aanvoer dat God aan hulle kant alleen is nie. Voorts het hulle verklaar dat die bepalende faktor vir kapelane van die SAKD, die eer van God was.⁶⁴ Engelssprekende kapelane wou in uniform bly en het beklemtoon dat hulle hul verantwoordelikhede ten opsigte van die bediening besef het. Hulle het nie die uniform gesien as dié van 'n ongeleide moordenaar nie, maar juis as dié van iemand wat vrede begeer.⁶⁵ Eerw. Smit sê hieroor: “I was aware of the political sentiments of the day in the military. However, when I proclaimed the Gospel of Jesus Christ, I applied it equally to all aspects of life. [...] I did not allow their political sentiments to prevent me from functioning fully as a chaplain.”⁶⁶

60 “Eugène Marais-prys vir NDP-kapelaan”, *Paratus* 34(2), Februarie 1983, p. 49.

61 *Beeld*, 16 Augustus 1989, p. 6. Sien ook G Kruger, “Hy bring die Evangelie in wonderlike eenvoud”, *Die Kerkbode* 136(5), 1 Februarie 1984, p. 6.

62 *Beeld*, 17 Augustus 1989, p. 8.

63 DA Smit-I Bredenkamp, 17 Julie 2008 (e-pos).

64 *Die Burger*, 23 November 1985, p. 11; *The Star*, 25 November 1985, p. 19; Wessels en Bredenkamp, “Suid-Afrikaanse kapelane in 'n era van militêre konflik, 1966-1989: enkele persoonlike ervarings en perspektiewe”, p. 336. Sien ook “Kapelane eensgesind sê kapelaan-genl.”, *Die Kerkbode* 135(19), 9 November 1983, p. 1; *Beeld*, 18 Augustus 1989, p. 5; *Sunday Tribune*, 15 September 1985.

65 *The Cape Times*, 22 Februarie 1978, p. 9; *Sunday Tribune*, 26 Maart 1978, p. 18 en 17 Julie 1983, p. 29.

66 DA Smit-I Bredenkamp, 17 Julie 2008 (e-pos).

Terugskouend gesien, het baie van die respondente verklaar dat hulle nou meer sinies teenoor die oorlog en die ideologiese regverdigings daarvan ingestel was.

’n Aspek wat destyds nie so sterk beklemtoon is in die debat oor ’n regverdige oorlog nie, was die kwessie van morele optredes tydens oorlog. Pres. Obama verwys ook na hierdie aspek in sy toespraak in Oslo in 2009. “Let me make one final point about the use of force. [...] We must also think clearly about how we fight it.”⁶⁷ Ds. Jordaan het by herhaling beklemtoon dat kapelane ’n verskil in die gedragskodes van beide militêre offisiere en manskappe tydens die Namibiese Vryheidsoorlog verseker het, en verskeie kapelane het verhaal hoedat hulle teenwoordigheid grense vir wangedrag en magmisbruik gestel het.⁶⁸

6. EVALUERING

Soos reeds aangedui, tree verskillende historiese interpretasies, wat in sosio-politieke ideologieë gewortel is, na vore in die debat of die Namibiese Vryheidsoorlog ’n regverdige oorlog was, al dan nie. Dit is egter nie uniek aan die Namibiese Vryheidsoorlog nie.⁶⁹ Oorloë bevat altyd elemente van ideologiese spanning, want juis hierdie ideologiese verskille oorreed individue tot ondersteuning en deelname daaraan. Eerw. Smit verwoord ’n belangrike beginsel in hierdie verband: “[...] our human political stance can easily influence our ‘just-ness’ of a war.”⁷⁰ Juis daarom kan ideologie nooit die werklikheid verklaar nie. Leopoldt Scholtz skryf dat dit bloot ’n lens verskaf waardeur na die werklikheid gekyk word, en dat laasgenoemde dan dikwels in ’n skeefgetrekte vorm weergegee word.⁷¹ Hamman verwys spesifiek na die invloed van ideologiese botsings op die SWA-kwessie, waardeur besluitnemingsprosesse rigied gemaak is en wat daartoe gelei het dat die verskillende partye persepsies gevorm

---

67 MSNBC, Politics/White House.

68 Sien Wessels en Bredenkamp, “Suid-Afrikaanse kapelane in ’n era van militêre konflik, 1966-1989: enkele persoonlike ervarings en perspektiewe”, p. 345.

69 Die kompleksiteit van oorloë en ideologieë kom na vore in die toespraak van pres. Barack Obama in Oslo in 2009 wanneer hy na die terreurdade van 9/11 verwys: “The world rallied around America [...] because of the horror of those senseless attacks and the recognized principle of self-defence.” MSNBC, Politics/White House. Die vraag ontstaan of die sosio-politieke sentimente (en die regverdiging daarvan) van die Moslemwêreld teenoor die VSA in berekening gebring is in hierdie uitspraak, en of Suid-Afrika nie in 1966 in dieselfde posisie as die VSA ten opsigte van terreurdade was nie?

70 DA Smit-I Bredenkamp, 17 Julie 2008 (e-pos).

71 *Volksblad*, 14 September 2009, p. 12. Hamman verwys in hierdie verband na die Amerikaanse joernalis, Jim Hooper, wat verontus was deur die wanpersepsies wat SWAPO-propaganda in die buiteland geskep het met betrekking tot die teeninsurgensie eenheid, Koevoet. Die indruk is geskep dat die eenheid “is manned exclusively by social misfits and psychopaths whose brutality towards the civilian population is reminiscent of SS death squads”. Sien Hamman, p. 125.

en aannames oor mekaar gemaak het wat met soveel emosie gelaai was, dat dit moeilik verander kon word.⁷²

Volgens Smith en Nöthling het Suid-Afrika uit 'n regsoppunt gelyk gehad ten opsigte van die SWA-vraagstuk, maar het die tydsges van anti-kolonialisme die SWA-kwessie in 'n uitgebreide internasionale twis omskep.⁷³ Tog kan die Namibiese Vryheidsoorlog nie bloot in terme van Afrika-nasionalisme verklaar word nie en Steenkamp wys daarop dat dit nie bloot 'n stryd tussen blank en swart was, soos wat die aanklante teen die SAKD en die eis vir demilitarisasie geïmpliseer het nie.⁷⁴ Die verstrengeling van SWAPO se stryd met die USSR se ideaal van wêreldoorheersing en die vestiging van kommunistiese invloedsfere in Afrika, het daartoe gelei dat die SAKD en die meeste Afrikaans- en Engelsspreekende kapelane die bedreiging van 'n kommunisties-Marxistiese aanslag in Suidelike Afrika as die hoofrede vir die Namibiese Vryheidsoorlog gesien het. Die kompleksiteit van die sosio-politieke tydsges word duidelik wanneer van die respondente verklaar dat hulle nooit enige gewetensbesware tydens hulle grensdiens ervaar het nie, maar dat die situasie verander het met kapelane se betrokkeheid by die noodtoestand en onlusbeheer aan die tuisfront.⁷⁵ Barnard verwoord hierdie kompleksiteit verder wanneer hy daarop wys dat die Engelse denominasies se oproep om die demilitarisering van die SAKD ook nie bo verdenking was nie: daar was idealistiese kerklui wat apartheid veroordeel het, maar dan aanvaar het dat die doel die middele heilig betreffende terroriste-aanvalle op burgerlikes. 'n Aspek wat nog nie nagevors is nie, is die mate waarin swart nasionalisme in die Engelse denominasies verbind was met Lenin se filosofie: "We will find our most fertile field for infiltration of Communism within the area of religion [...] Infiltrate the churches and replace revealed religion with social religion."⁷⁶ Elemente van reg en verkeerd is dus in beide argumente aanwesig.

Afrikaansspreekende kapelane erken dat die afstand tussen kerk en staat nie groot genoeg was nie. Die gewaande "totale aanslag"-filosofie het, in die konteks van die betrokke tydsges, aan hulle 'n kruisvaartingesteldheid gegee wat dikwels nie deur Engelsspreekende kapelane gedeel is nie. Albei groepe is dit egter eens dat die groot getalle jongmanne in die abnormale omstandighede van oorlog, geestelike bediening nodig gehad het. Verder is die algemene siening dat, ten spyte van tekortkominge, dit in die SAKD nie gegaan het oor die uitdra van 'n spesifieke staatsbeleid nie, maar oor die verkondiging van die Evangelie. Vader JLB Taylor van die Vrye Kerke, en

72 Hamman, pp. 110-111.

73 Smith en Nöthling, p. 382.

74 Steenkamp, p. 27.

75 WS Boshoff-I Bredenkamp, 16 Julie 2008 (e-pos); Onderhoud: A Wessels en I Bredenkamp-A Meiring, 5 Mei 2008. Lt. (ds.) A Meiring is in 1985 geëgiteer en het in 1986 aangemeld vir militêre diensplig. Aan die einde van sy eerste jaar doen hy vier maande lank grensdiens, waarna hy sy tweede jaar by 'n basis te Potchefstroom deurbring. Hy voltooi ook ongeveer tien opvolgkampe.

76 Barnard, pp. 106-107.

vroeër verbonde aan die OVS Hoofkcommandement, Bloemfontein, beskryf kapelane as “those who [...] are nevertheless convinced that Christ called them, equipped them with certain gifts and graces and sent them out to minister [...] men with a sense of mission”.⁷⁷ Die SAKD was bevoorreg om talle kapelane in diens te hê wat sodanig gemotiveerd was; ook tydens die Namibiese Vryheidsoorlog.

---

77 JLB Taylor, “The type of men for chaplaincy”, *Paratus* 23(8), Augustus 1972, p. 12.